

דף פ

'אם משלו צריך לזכות, ואם משלהן צריך להודיע' - משמע דאם משלו א"צ להודיע (וכ"מ בתוספתא ריש פ"ו, וכ"כ כל הראשונים. אלא דלפי הגירסא שברבנו חננאל לפנינו 'בין משלו בין משל חברו צריך להודיע', א"כ לכאורה ס"ל דאף משלו צריך להודיע. והעיר בזה המהדיר שם הע' 104 וכתב דהוה יחידאה בזה).

'ואם משלהן צריך להודיע, ומגביה...' - משמע לכאורה דגם אם משלהם, צריך להגביה (וכן נראה מדעת הרמב"ם פ"א מהל' עירובין הי"ז, וטעמא כדי שיהא היכר. וכ"כ הרשב"א וריטב"א ומגיד משנה וכס"מ שם בשם הגאונים, וכ"כ רבנו יהונתן הכהן מלוניל על הרי"ף כה ע"א. ובחידושי המאירי כתב שמא ישבר, וע"ש להרה"ג המהדיר נר"ו הע' 278. וכתב העולת שבת שיש לחוש לכתחילה לשיטה זו, והובא בביאור הלכה סי' שסו סעי' ט ד"ה צריך). אך יש אומרים דאם משלהם א"צ להגביה (רש"י לעיל עט ע"ב, והביא גירסת התוספתא שלפניו: אם משלהן א"צ לזכות, ואם משלו השליח מגביה מן הקרקע ואומר זכיתי לכם. עכ"ל. וכ"כ הרשב"א בחידושו ובעבוה"ק ש"ד ד, ריטב"א, מגיד משנה שם בשם האחרונים, הגהמ"י קונשטנטינא בשם סמ"ג).

'ומגביה' - אך אפשר להקנות העירוב גם בקנין סודר, דהיינו שהאחד יקנה למזכה את סודרו, ועי"כ יזכה הזוכה במתנה לכל בני החצר (נתיבות שבת פל"א סעי' לד הע' פה בשם ערוה"ש, שו"ת בצל החכמה ח"ה סי' קלז בשם שו"ת שלמת חיים ח"ד סי' ה אות טו. וע"ע בביאורים על חידושי המאירי סי' יב). ואחר השבת, או אפילו באמצע השבת - חוזר העירוב לרשות המזכה וא"צ לחזור ולזכות ולבקש רשות, דאינו מזכה אלא עד אחרי קניית העירוב (נתיבות שבת שם, וע"ע שו"ת שבט הלוי ח"ו סי' מד).

'צריך לזכות...' - סיכום הסוגיא והמפרשים בס"ד.

עירובי תבשילין		עירובי תחומין		עירובי חצירות ושיתופי מבואות	
ר"נ בר רב אדא אמר שמואל רב, יוסף	רב נחמ ון	שמואל (ולרש"י גם רבי ישמעאל ב"ר יוסי)	רב, רב נחמן (ולרש"י גם רבי חייא)	תנא דידן, שמואל (ולר"ח ותנסי' גם רבי חייא)	רב (ולר"ח ותנסי' גם ר' ישמעאל ב"ר יוסי)
צריך לזכות	בעי א	א"צ לזכות (דלא תנן במשנה) והטעם: א. דלאו מקני רשות אחרים הוא. ב. אין מערבין אלא לדבר מצוה, ומשום מצוה גמר ומקני. ג. אין מערבין אלא מדעתו, ואמירתו 'צא וערב לי' חשובה כזכיה. ד. כיון שמוציא מרשותו ומניחו מחוץ לעיר - ודאי גמר ומקני.	צריך לזכות א. דלא אסר עליה, ולא גמר ומקני. ב. תחומין עיקרן מן התורה.	צריך לזכות (כדי לקנות רשות, ואפי' למ"ד עירוב משום דירה - צריך לקנות (הדירה)	א"צ לזכות א. כיון דאוסר עליו - גמר ומקני וא"צ זכיה. ב. כיון שיש הנאה למערב שמותר במבוי - גמר ומקני וא"צ זכיה (וההקנאה ע"י ההנאה, דהנאה חשיב ממון).

להלכה צריך לזכות בין בעירובי חצירות ושיתופי מבואות, ובין בעירובי תחומין ותבשילין (רב נחמן בגמ', שאילתות דרב אחאי סוסי" מח וסי' נ, תוספות בשמו, בה"ג פרק כיצד משתתפין, מרדכי סי' תקכב בשם רבנו חננאל, רי"ף, רמב"ם פ"ו מהל' עירובין הי"ט ופ"ו מהל' יו"ט ה"ו, העיתים סי' עד, אור זרוע סי' קפב, רא"ש סי' ט ובתוספותיו, ריטב"א, רשב"א בחידושו ובעבוה"ק ש"ד ד וש"ה טז, טוש"ע סי' תיג וסי' תקכו סעי' י).

'רבי יעקב ברה דבת יעקב' - פרש"י: אביו לא היה הגון, לפיכך לא הזכירו. עכ"ל. וא"כ יש ללמוד מכאן דכל מי שהוזכר הוא ושם אביו, סימן שאביו הגון היה. ודו"ק. וצ"ע למה רש"י כתב כן רק כאן, אחרי שהוזכר רבי יעקב הנ"ל כבר פעמיים (שבת קג ע"א, קמט ע"ב). עוד יש לציין שמצינו בכ"מ 'רב מרי ברה דבת שמואל' ופרש"י (ברכות טז ע"א): בכמה מקומות קרי ליה בר רחל, ובת שמואל היתה ונשבת לבין העמים, כדאמר בכתובות (כג ע"א) ובא עליה אחד ונתעברה הימנו ואחר כך נתייר, ושמה איסור כדאמרי' (ב"ב קמט ע"א) 'רב מרי בריה הורתו שלא בקדושה הוה', לכך לא היה נקרא על שם אביו. עכ"ל. וא"כ אולי גם כאן היה אביו של רבי יעקב גר (או אף גוי). וצ"ל דקבלה היא לרש"י, או ברוה"ק כנודע, שאביו של רבי יעקב לא היה הגון (ומצינו גם 'רבי יעקב בר ברתיה דרב אחא בר יעקב' [סוטה מט ע"א]). ודו"ק. ומצינו בעוד מקומות 'בר ברתיה' אך כשהיה הסבא מחכמי התלמוד הידועים, ואז י"ל דמשום כך הדגישו שהיה נכדו, כגון 'חנן הנחבא בר ברתיה דחוני המעגל' [תענית כג ע"ב], 'רב חמא בר ברתיה דחסא' [ב"מ פו ע"א], 'רבי יודן בר ברתיה דרבי שמעון בן יוחי' [ירושלמי קידושין פ"א ה"ז]. וע"ע לגבי 'רבי יעקב בר ברתיה דאחר' [קידושין לט ע"ב, חולין קמב ע"א]. ואכמ"ל יותר. וע"ע מגדים חדשים).

'ההוא טורזינא...' - פרש"י: נכרי היה (וכ"מ בתוס' כאן). ובחידושי המאירי כתב: ישראל היה (ועי' להרה"ג המהדיר נר"ו שם הע' 324 דתלה פלוגתייהו בפלוגתא קודמת אם מועילה שכירות בישראל כבנכרי, או שבישראל אין מועיל אלא ביטול. דלרש"י שלא מהני שכירות בישראל - לכן נקט שנכרי היה, ולמאירי שמהני שכירות בישראל - א"כ ישראל היה. אמנם י"ל דגם אם מהני שכירות בישראל משמעות הסוגיא דאירי בנכרי, דהרי אמרו לו 'אוגיר לן רשותך', ואם היה ישראל הוה להו למימר ליה 'ערב עמנו' או 'בטל לנו'. ודו"ק, ועע"ש).

'טורזינא' - ממונה על כלי זיין העשויין לשמירת העיר להלחם על הצרים, ודר בעיר (רש"י כאן, וע"ע רש"י ב"ב ח ע"א 'טרוזינא' - שומר כלי זיין של בני העיר. עכ"ל. וכ"ה בשו"ת הר"ן סי' ב. ובפי' רבנו גרשום שם כתב: כלי זיין שנושאין אותו שומרי חומות העיר. עכ"ל. ועי' רש"י ברכות נו ע"א דפי' 'טורזינא דמלכא' - שומר אוצר המלך. עכ"ל. וי"ל דהוא הוא). והיינו 'טור זינא' פירושו: נוטר כלי זיין (חידושי המאירי). [ויש לבאר לכאורה למה בדיוק בשני המעשים שלא רצו אנשים להשכיר - היו הם הטורזינא, כי כיון שהוא שומר את כלי הזיין שמיועדים לשמירת העיר, פחד להשכיר את מקומם שמא יקחום הרבים. אמנם קצ"ע לפרש"י בב"ב והר"ן דהוא שומר את כלי הזיין של בני העיר עצמם. ודו"ק, וי"ל (ועי' היטב שו"ת ציץ אליעזר ח"ב סי' כה אות ד)].

'אשתו של אדם מערבת שלא מדעתו' - נחלקו הראשונים בפירוש היתר זה:

יש אומרים: אפילו בעלה בא כעת ומוחה - מהני מה שהשכירה אשתו (משמעות רש"י, ראב"ד פ"ה מהל' עירובין ה"ה, רשב"א, ריטב"א, רא"ש סי' ט, רמ"ך ומגיד משנה שם דכן נראה יותר מן הסוגיא, טור סי' שסז, ב"י שם דכ"כ שבלי הלקט בשם ר"מ ב"ר משה [ועי' מאמר שם ס"ק א]. וכתבו האחרונים כמה טעמים בזה:

א. תקנו חכמים תקנה מיוחדת משום דרכי שלום, שלא יבוא מחמת קטטה בער"ש לאסור על בני מבוי לטלטל בשבת, ואמרו דמהני גם הסכמת אשתו כי היא כגופו. וכשאין לו אשה או כשאין אשתו מסכימה לא רצו חכמים לעקור יותר כי מילתא דלא שכיחא היא [לבוש סי' שסז סעי' א, משנ"ב שם ס"ק א].

ב. אין לו כוח לאסור עליהם לערב, וכיון שהוא אוסר עליהם תקנו חכמים דסגי גם בהסכמת אשתו [חזו"א סי' צט ס"ק ה (ולפ"ז תמה איך אפשר לכתחילה לערב בעל כרחו באינו רגיל ואינו אוסר)].

ג. עיקר תקנת חז"ל היתה שאחד מבני הבית יסכים לעירוב, או הוא או אשתו, ולא איכפת לן במחאתו כיון שאשתו מסכימה [ערוה"ש שם סעי' א (דלטעמים הקודמים לא יובן איך עקרו גם בנכרי את זכותו, הרי הוא לא חייב כלל לערב)].

יש אומרים: אם מיחה לפני שהשכירה אבל לא מוחה כעת - מהני, אבל אם מוחה כעת אחרי שהשכירה אשתו - לא מהני (רמב"ם פ"ה מהל' עירובין ה"ה, פשוטות סתימת הרי"ף, המאירי בחידושו ובבית הבחירה [ופירשו כן בדברי הגמרא 'הא דאסר הא דלא אסר' דהיינו אם בעלה מיחה ואסר עליהם או שלא מיחה ולא אסר עליהם. ודו"ק. ולפ"ז הא דלהלן דכופין אותו לעשות מבוי ועירוב וכו', היינו שנכנסין ולוקחים ממנו בלא ידיעתו, או אע"פ שממחה אבל אח"כ מתרצין איתו (כמו 'כופין אותו עד שיאמר רוצה אני'), אבל אם מחזיק במחיתו - אין עירובו עירוב. אמנם בית דין יכולים לכופו, כפי שמבואר בירושלמי, וכ"פ השו"ע סי' שסז, וכתב המשנ"ב שם ס"ק טז ובשער הציזון שם אות יג דכו"ע מודו בזה)].

והשו"ע (סי' שסז) הביא בסתם את הדעה הראשונה הנ"ל, וביש אומרים את הדעה השניה, ולכאורה דעתו לפסוק לקולא כהסתם. והמשנ"ב (בביאור הלכה ד"ה ויש) כתב דכ"ז משום דהבין דפשטות הסוגיא לא משמע כשיטה שניה, אבל לפמש"כ המג"א והגר"א ליישב גירסת הגמ' לפי שיטה שניה, אפשר שיש להחמיר כשיטה שניה, אבל האליה רבה כתב דיש לפסוק כשיטה ראשונה [וכן בשו"ע הגר"ז לא הביא סברת הי"א, וכתב כה"ח ס"ק יח משום דס"ל דהלכה כהסתם וגם הלכה כדברי המיקל בעירוב]. וצ"ע. ועכ"פ יש לסמוך להקל שלא צריך דעת אשתו (עי' להלן). ע"כ.

[ועי' בחזון איש (סי' צט [לה] או' א-יא) בירור כל השיטות בסוגיא, וסיכום כל הדינים העולים.

'אשתו של אדם... - נחלקו בזה הראשונים:

יש אומרים: לאו דוקא מדעת אשתו, דהרי מבואר להלן דגם בני מבוי נכנסין בעל כרחו ליטול עירובו, ואפי' בלא הסכמת אשתו (מרדכי בשם י"מ, הובא בדרכ"מ הארוך ריש הסימן, מאמ"ר ס"ק א ממשמעות שבלי הלקט שהביא הב"י [אך תמה בעיקר הסברא], וכן משמעות הרשב"א בחידושו ובעבוה"ק ש"ד ד, ואולי כן אף דעת הרמב"ם פ"ה מהל' עירובין ה"ב, ע"ש. וכן הכריע המשנ"ב [ס"ק יב ובביאור הלכה סי' שסז ד"ה אבל וד"ה ויש] אבל רק כשלא מיחה אח"כ בפירוש, וע"ש באריכות. וע"ע חזון איש סי' צט ס"ק ח-י).

יש אומרים: דוקא מדעת אשתו, וזהו 'נוטלין מתוך ביתו' היינו ברשות ביתו, וזהו 'נוטלין שיתופן ממנו בעל כרחו' (תוספות, תוס' רבנו פרץ, וכ"מ ברא"ש סי' ט).

וגם לשיטה זו, נחלקו אם באחד מבני הבית שאינו דוקא אשתו סגי, או צריך דוקא אשתו ממש (תוספות נסתפקו בזה. והרא"ש כתב בשם מהר"ם מרוטנבורג [בפסקי עירובין סי' קצז] דכל מה שנסתפקו היינו דוקא בחצר שבין ב' מבואות, כיון דלא ידעינן באיזה נוח לו, אבל בחצר הפתוחה למבוי אחד יכולים לקבל גם משאר בני ביתו. וכ"פ הטוש"ע סי' שסז דגם באחד מבני הבית סגי. וכתב הב"י סי' שסז דנראה דגם בחצר שבין ב' מבואות, אם רגיל במבוי אחד יכולים ליטול מבני ביתו. אמנם משמעות הב"י דעכ"פ שונים שאר בני ביתו מאשתו, דבבני ביתו לכו"ע אין יכולים ליטול אם עדיין ממחה אח"כ, אף לסוברים דבאשתו מהני. והרמ"א בדרכ"מ הקשה מאי שנא אשתו מבני ביתו. ותי' תו"ש ס"ק ד דשאני אשתו שהיא כגופו. ובנהר שלום ס"ק א תי' דאורחא דמילתא שאשתו נושאת ונותנת בתוך ביתו, ואע"פ שהוא אומר שהוא מקפיד - אין דעתו הפנימית כן, כי הוא חייב לדור עמה, ועירוב משום דירה. עכ"ד. וע"ע חזון איש סי' צט [לה] או' ו-ז).

'מערכת שלא מדעתו' - נתנו חכמים כוח בידה רק לערב בשביל עצמם לתת חלקם, אבל אינה יכולה לזכות פת משלו לאחרים לצורך עירובם, ואפילו כשאינו מוחה אלא רק לא הסכים בפועל. ויש להזהיר על זה כשאין בעלה בעיר שלא יטלו ממנה עירוב בשביל אחרים אלא רק בשביל עצמה (תוספות, רא"ש, מרדכי סי' תקכב, סמ"ג הל' עירובין, סמ"ק סי' רפב, טוש"ע סי' שסז). אבל ממזונותיה יכולה לזכות, שהן שלה (מג"א שם ס"ק א, א"ר ס"ק ג, משנ"ב ס"ק ז. וכתב מחצה"ש שכתב דהיינו דבשעת אכילתה לוקחת ממזונותיה ומזכה לאחרים, שאין כח ביד בעלה למחות בידה, כיון שיכולה לומר אני מצמצמת מאכילתי כדי לזכות להם ואם תמחה בי - אוכל אני את זה).

'רגיל... שאינו רגיל' - יש אומרים שבפעמיים נקרא רגיל (תו"ש סי' שסז ס"ק ב ע"פ הש"ך יו"ד סי' רכו ס"ק יא), ויש אומרים שבשלוש פעמים (פמ"ג בא"א רס"י שסח, ושכן אם לא עירב עמהם ג' פעמים כבר לא מיקרי רגיל. והובאו שתי הדיעות בכה"ח שם ס"ק ח).

'כופין אותו לעשות לחי וקורה למבוי' - היא תוספתא (ב"מ פ"א ה"ט): כופין בני חצר זה את זה לעשות לחי וקורה למבוי (והובא בר"ף בבא בתרא ה ע"א, רא"ש שם פ"א סי' כג, רמב"ם פ"ה מהל' שכנים הי"ב, טוש"ע חו"מ ריש סי' קסב [ועי' שו"ת משאת בנימין סי' ד]. והבאנוהו לעיל דף סח ע"א [ובכולם הגירסא 'כופין בני מבוי', ועי' חסדי דוד (המקורי, דהנדפס על התוספתא בסוף ש"ס וילנא - מקוצר) וחזון יחזקאל שם דכן עיקר]. ובעין משפט כאן סי' מו אות ט הוסיף הגאון רבי ישעיה פיק-ברלין הציון לשם, אך כתב דבתוספתא דב"ב שלפנינו ליתא. עכ"ד. ולכאורה אישתמיטתיה התוספתא דב"מ הנ"ל דשם איתא כן להדיא, והא דהרי"ף והרא"ש הביאוהו בב"ב הטעמה לחפש בב"ב. וע"ע בהגהותיו של הגר"פ על הרא"ש פ"א דב"ב שם אות א דכתב: ודע בתוספתא שלפנינו לא מצאתי אלא מקצת דמקצת ממה שהעתיקו הרי"ף והרא"ש. עכ"ל. וג"כ כפי הנראה כמש"כ לעיל שלא ראה התוספתא בב"מ, כי בתוספתא בב"מ הנ"ל הוא בדיוק כמש"כ הרי"ף והרא"ש. ופלא מגאון עצום כמותו דלא ראה שהיא תוספתא בב"מ כנ"ל, ובפרט שכבר ציינהו המצינים [עי' בש"ס דידן בב"ב שם דצינו בצידו הרי"ף ובתוך דברי הרא"ש (ואולי בדפוס שבזמנו לא היה, וצ"ע)]. וכן ציין בהגהות חשק שלמה דאישתמיטתיה להגרי"פ התוספתא. והנה, במגיד משנה על הרמב"ם שם כתב: כופין בני מבוי וכו', תוספתא

באה בהלכות [הרי"ף] פ"ק [דב"ט]. עכ"ל. ובמרכבת המשנה [פ"ה מהל' עירובין ה"ה] כתב דאישתמיטתיה להמגיד משנה גמרא דידן כאן דף פ ע"א, שהרי ציין רק שהרי"ף הביא התוספתא, ולא הגמרא עצמה. אך הנודע ביהודה [בתש' להגרי"פ הנ"ל, ח"ב חו"מ סי' לט] כתב דהרמב"ם שכתב 'כופין בני מבי זה את זה' - צדק המגיד משנה שמקורו מהתוספתא הנ"ל דג"כ איתא שם הכי, דאילו אצלנו בגמרא כתוב בסתם 'כופין אותו' ופירושו שרק בית דין יכולים לכפותו, וחידוש התוספתא שבני מבי עצמם יכולים לכפות ללא בי"ד - אינו מופיע בגמרא דידן. עכ"ד. ועי' להלן ע"ב על 'לישנא אחרינא'. וה"ה אם הוא מבוי מפולש שכופין זה את זה לעשות צורת הפתח וכל התיקונים שצריך (סמ"ע שם ס"ק א, חסדי דוד שם). ואפילו מיעוט כופין את המרובין (רמ"א בהגהה בשו"ע חו"מ שם ע"פ רבנו ירוחם, וכן לכאורה משמע מלשון 'זה את זה'. אמנם בחידושי המאירי כאן כתב: ודוקא כשרובם רוצים בדבר, אבל יחיד או מיעוטו של מבוי רוצה בדבר ורובם אין רוצים בכך - אין המועטין כופין את המרובין, ואם המועטין עשו לחי וקורה בעל כרחן של אחרים, אע"פ שלענין הכשר מבוי מעשיהם מועילים, מ"מ לענין הדין אינן משתלמים מהם. עכ"ל המאירי. וכתב הרה"ג המהדיר נר"ו שם הע' 353 דכפי הנראה לא היתה לפני המאירי גירסא בתוספתא 'זה את זה', אלא רק כבגמ' דידן 'כופין אותו' דמשמע רובן. אמנם המאירי דידיה כתב בריש דבריו שם 'זה את זה', עי"ש).

(ע"ב) 'שאני התם דליכא/דאיכא מחיצות' - יש כאן שתי גירסאות ושלושה פירושים:

א. 'שאני התם דליכא מחיצות'. פי' הברייתא איירי כשאין מחיצות, ומבוי מגולה הוא ואינו נוח לשומר, ולכן כופין אותו, אבל להתיר בטלטול אין משמעות שכופין אותו, וזה חידוש שמואל שכופין (רש"י).

ב. 'שאני התם דליכא מחיצות'. פי' הברייתא איירי כשאין מחיצות, וכיון שאין מחיצות אפשר לכפות אותו להשתתף בבנייתו כדי שיהיה מותר לטלטל במבוי. אבל אם יש מחיצות, אי אפשר לכפות אותו רק לגבי עירוב לטלטול מהבתים ומהחצר למבוי (תוספות ותוס' רבנו פרץ לפי גירסת רש"י [ועי' בחידושי המאירי ולהרה"ג המהדיר נר"ו שם הע' 340-353]).

ג. 'שאני התם דאיכא מחיצות'. פי' הברייתא איירי כשיש מחיצות, וכיון שיש מחיצות - כופין אותו להשתתף בלחי וקורה, כיון דיועילו אף בעל כרחו. אבל כשאין מחיצות וצריכים לעשות עירוב - לא יעזור לנו אם נכפהו, כי לא יועיל בעל כרחו, דבין למ"ד עירוב משום קנין ובין למ"ד משום דירה צריכים הסכמתו (תוספות ותוס' רבנו פרץ וריטב"א לגירסת רבנו חננאל).

'לישנא אחרינא, מצד שאני' - יש כאן גירסאות ופירושים רבים בדברי הגמרא האלה:

א. 'מבית דין שאני' (הגהות הגר"א כאן אות א, ביאור הגר"א או"ח סי' שסז [וכתב שזהו מקור הדין בשו"ע שם שכתב 'אבל כופין אותו בבית דין לערב עמהם', שו"ת נודע ביהודה ח"ב חו"מ סי' לט בתש' להגרי"פ-פיק-ברלין] וכתב שלבו אומר לו שהיה כתוב 'מב"ד שאני' והמדפיס הדפיס צ' תמורת ב']. הגהות מהר"ב ונשבורג [וכתב שהם דברי א-להים חיים]). והיינו ש'כופין אותו' היינו מפרשים שרק בית דין יכולים לכופו, ולא היינו יודעים שאפשר לכופו גם בלי בית דין, קמ"ל שמואל ש'נכנסין לתוך ביתו' דהיינו גם בכפיית בני המבוי בעצמם (ותירץ לפ"ז הנודע ביהודה שם את קושית מרכבת המשנה על המגיד משנה פ"ה מהל' שכנים הי"ב שציין כמקור לרמב"ם שם רק את התוספתא ולא את הגמרא דידן, עי' לעיל שהארכנו בזה. וביאר הנוב"י דאע"פ שבאמת לפי תירוץ הגמ' יכולים לכפות אפי' בלא בית דין, עכ"פ לא רצה המגיד משנה לציין אלא למקור מפורש. עכ"ד. אמנם לא זכיתי להבין דעכ"פ ע"פ תירוץ הגמרא א"כ הא בדיוק קמ"ל שמואל שגם אפשר לכפותו בלא בי"ד, וא"כ הדרא קושית מרכבת המשנה לדוכתא דהול"ל למגיד משנה לציין גם לדברי שמואל כאן. ודו"ק. ואולי אינה קושיה אלא אם הו"ל לציין לברייתא שהובאה בגמ' [להבנת מרכבת המשנה] ולא לברייתא שהובאה ברי"ף, אבל לא דהו"ל לציין לדברי אמורא כנגד ציון לברייתא אפי' שהובאה ברי"ף. והבן. וצ"ב עדיין).

ב. 'רוצה שאני' (נודע ביהודה שם 'גם יותר מזה נלע"ד' [וכתב דנתחלף להמדפיס ר"ו במ', ומן הה' נשמט הרגל]), דהיינו שבית דין כופין אותו עד שיאמר רוצה אני (עי' במגיד משנה פ"ה מהל' עירובין ה"ח).

ג. 'חצר שאני' (הגרי"פ-פיק-ברלין בשו"ת נודע ביהודה שם בהמשך [דהיינו שנתחלף למדפיס ח' במ' וד' בר']), דדוקא גבי טלטול במבוי עצמו כופין אותו כיון שאוסר לטלטל בכל המבוי [על דרך שכתבו התוד"ה שאני, עי' לעיל], אבל לטלטל מן החצר למבוי אינם יכולים לכופו להתיר, כיון שעכ"פ יכולים לטלטל במבוי עצמו (וכתב לו הנודע ביהודה שם: ובודאי הגהה זו טובה יותר מהגהות שלי, אבל מה אעשה שלענ"ד אין הגהה זו מתקיימת, שא"כ הול"ל 'מבוי שאני' על דרך התירוץ הראשון שנותן טעם למה כופין במבוי בשני בברייתא, ולא למיהב טעמא לדחות דברי שמואל. ועוד וכי יש שום חילוק בין מבוי לחצר, והלא לפי דברי התוס' גם בחצר אם היה אסור לטלטל בהחצר עצמו כגון שהיתה פרצה יותר מעשר בחצר - היו כופין אותו לתקן החצר כשם שכופין אותו לתקן המבוי בלחי וקורה, רק

כיון שמותר לטלטל בחצר עצמו וכן במבוי עצמו, רק השיתוף פועל היתר הטלטול ממבוי לחצר ומחצר למבוי, - לכך אין ללמוד מברייטא זו שיכופו אותו בזה שאמר שמואל שכופין, וא"כ לא שייך לומר 'חצר שאני'. ועכ"פ הול"ל 'מחצר למבוי שאני'. ועוד וכי נזכר חצר בדברי שמואל והרי שמואל נכנסין לביתו קאמר ולא לחצירו, וא"כ אם זה על דברי שמואל קאי הול"ל 'בית שאני'. ולכן לדעתי קשה להגיה כן ואעפ"כ אם בעיני מר נכון הדבר יוכל להגיה כרצונו. (עכ"ד).

ד.ת. 'מצד שאני' (כן גרסו הרבה אחרונים, אך אמרו פירושים שונים זה מזה, ונפרטם בס"ד):

(ד) הפירצה היתה בצד, ופירצה קוראת לגנב ולכן כופין אותו לסייע בהדיה אע"פ שאינו רגיל (חידושי מה"ר מאיר מקונסטנטין בנו של הריעב"ץ, ע"ש עוד באורך ולא העמקתי בכל דבריו).

(ה) מלשון חוזק ושמירה, כדכתיב "ה' סלעי ומצודתי" וכן "וישם דוד במצד". והוא ממש כעין התירוץ הראשון, ע"י לעיל, וכן דרך הגמ' בכמה מקומות להביא תי' שני שאין בו נפק"מ אלא לשון אחרת (שו"ת בית אפרים חו"מ סי' מ, ובהגהותיו יד אפרים עהשו"ע סי' שסז. וע"ע יד בנימין).

(ו) כיון שחולקים בכמה מקומות בתלמוד אם טלטול מן הצד שמו טלטול או לא, לזה אומר כאן 'מצד שאני', דהיינו שבטלטול מן הצד כופין אותו כיון שיש מתירים, אבל בטלטול גמור אי אפשר לכפות אותו וצריכים דעתו (שו"ת מקום שמואל [לרבי שמואל אשכנזי מאלטונא] שער התירוצים שבסוף ח"ב).

(ז) בדבר שהוא בגוף המבוי והחצר, כגון לחי וקורה - כופין אותו לבנות, משא"כ בדבר שאינו בגוף המבוי, אלא דבר צדדי כגון שאינו מניח את העירוב - אין כופין (שו"ת ספר יהושע בפסקים וכתבים סי' שכז).

(ח) כמו שאם צריכים לעשות איזו מחיצה משום ממונם יכפו זה את זה, ה"ה לעשות קורה או לחי להתיר הטלטול במבוי צריכים לכפות זה את זה, כי הוא לחלוק עצמם מרשות הרבים, אבל לכוף ליתן לעירוב שהוא כדי לערב הדירורין ביחד אין כופין (מגדים חדשים בשם שו"ת יד יוסף [שטרסברג, סוף חאו"ח די"ז ע"ד]).

ט. 'מצד שאני' (מראה הפנים על הירושלמי ה"י, והגהות הגר"י בכרך, אלא שנחלקו בפירושו):

(ט) כיון שהוא רגיל להשתתף ועכשו אינו רוצה בכך - א"כ מיצר ודואג הוא על העירוב, וחישינן שמא נעשה צדוקי ואינו מודה בעירוב, ובדין הוא שלא יכופו אותו בעל כרחו (מראה הפנים שם).

(י) כופין אותו מדין מצר שהחזיקו בו רבים, שאסור לקלקלו (הגר"י בכרך שם).

יא. 'מצד שאני' (מגדים חדשים בשם מנחם משיב נפש שמביא מגליון ש"ס ווארשה), והוא ר"ת 'מצוה דרבים', דמשום מצוה דרבים שאני.

יב. 'ל"א מצד שאני' (מגדים חדשים בשם מגד ארץ על הפמ"ג, בהקדמה), והוא ר"ת של כל מימרות ר' חייא בר אשי במסכת עירובין: לחי אשירה (מיד להלן), ארכו כרחבו (יב ע"ב), מערבין בבשר חי (ל ע"א), חציצין ומחיצין הלכה למשה מסיני (ד ע"א), דעתו מיושבת (סה ע"א), חצר שנפרצה וכו' אסורין לאותו שבת (צה ע"א לפי הגהות הב"ח שם), אחד עני ואחד עשיר (נא ע"ב), נכנס טמא או בעל מום (קה ע"א), נטילת ידים למים אחרונים (יז ע"ב). ע"כ (וכתב שם שהציע זאת לפני הגה"ק בעל אבני נזר, וקלסיה).

יג. לא גרסינן כלל לישנא אחרינא זו (בדפוס וינציה רפ"ח ובדפוס שאלוניקי רפ"ב ליתנהו לתיבות אלו כלל [ועי' דקדוקי סופרים אות ח, ובמגדים חדשים הוסיף: אבל בדפוס וינציה רפ"ב איתיה לתיבות אלו. עכ"ל. ודו"ק], וכ"כ בהגהות הב"ח כאן אות א למחוק תיבות אלו, וכ"כ נודע ביהודה דלעיל דכן נראה שהיתה גירסת רש"י ותוס' וכל מפרשי התלמוד שלא טרחו כלל לרשום ביאור בזה, וכ"כ יד דוד שהנכון למחקו מן הספרים).

יד. ע"י עצי אלמוגים (סי' שעב ס"ק לה, הובא בהגהות מהר"ב רנשבורג כאן וכתב עליו: ודבריו רחוקים מהאמת. עכ"ל. ובמגדים חדשים כאן הביא בשם יד דוד שכתב עליו שאין דבריו אלא דברי נביאות).

'עושין לחי אשרה' - יש אומרים אף לכתחילה (משנ"ב בשם בית מאיר סי' שסג ס"ק כט), ויש אומרים רק בדיעבד (פסקי ריא"ז ה"ה ס"ג [ולא הובא במשנ"ב, ועי' במילואים לתוספות רבנו פרץ סי' לז]).

'עושין קורה אשרה' - סבירא ליה דכל שהאיסור הוא מחמת דבר אחר ולא מחמת איסור שבת - אינו גורע ההיתר (ראב"ד פי"ז מהל' שבת ה"ב, חידושי המאירי [ועי' להרה"ג המהדיר נר"ו שם הע' 369]), דתרווייהו משום היכר נינהו, והרי יש היכר במציאות (ראב"ד שם).

' אבל קורה לא, כתותי מכתת שיעוריה' - הקשו הראשונים הרי גם בלחי כתותי מכתת שיעוריה! ותירצו בכמה אופנים:

א. כיון שלחי שיעורו קטן מאד, דרוחבו במשהו וגובהו י' טפחים [כדלעיל במשנה יד ע"ב, וע"ש בגמרא] לא החמירו בו (תוספות כאן בתירוץ ראשון. ויש לדייק בדבריהם שכתבו 'לא החמירו בו', דהיינו ודאי בדברים דאורייתא לא שייכת קולא דשיעורו זוטר כדי לומר שלא שייך כתותי מכתת שיעוריה, דמה לי שיעורו זוטר ומה לי שיעורו רב. אלא ע"כ כתבו התוספות ש'לא החמירו בו' דהיינו כיון דכל דין לחי הוא מדרבנן, כיון דשיעורו זוטר לא החמירו בו לענין כתותי מכתת שיעוריה. והסברא עדיין צ"ב לכאורה).

ב. כתותי מכתת שיעוריה הוא פסול רק כשאחרי כתיבתו אינו כשר לכלום, אבל לחי גם אם נאמר כתותי מכתת שיעוריה, אם היה מדבק הכתיתים בכותל ג"כ הוי לחי כשר, כיון שאינן נטלות ברוח (תוספות כאן בתירוץ שני בשם ה"ר אברהם, תוספות רבנו פרץ, המאירי בחידושו ובבית הבחירה, ראב"ד פ"ז מהל' שבת הי"ב, מגיד משנה שם [ועיי"ש בדבריו על דרך המדע, וכפי מה שהבנתי כוונתו לומר דכתותי מכתת שיעוריה עושה לחוטים חוטים, ולכן מה שיש שיעור בגובה - מתקיים, משא"כ שיעורי אורך ורוחב. וע"ע ביאור הגר"א אה"ע"ז סי' קכד]. וכ"פ השו"ע סי' שסג סעי' ז-ח. והחידוש כאן הוא שאין הכתותי מכתת שיעוריה מעלים את החפץ לגמרי, אלא רק כאילו כותתו לכתיתים, והיכא שהכתיתים עדיין כשרים למצוה - אין פסול של כתותי מכתת שיעוריה. ולפ"ז הקשו התוס' למה לולב של אשרה פסול אף ביום ב' דסוכות, הרי ביום ב' דסוכות אין פסול של חסר, וא"כ גם הכתיתים כשרים! ותירצו דגבי לולב של מצוה החמירו. ע"כ. ועי' בפמ"ג שהאריך אם חידוש זה לקולא הוא גם היכא שמניח לחי בתור דופן שלישית או רק בתור דופן רביעית, ועי' משנ"ב סי' שסג ס"ק ל' ובשעה"צ שם אות כה). משא"כ בקורה שיש לה ששיעורה שתהא ראויה לקבל אריח, וכתיתים אינם ראויים לקבל אריח (שם). ועי' בביאור הלכה סי' שסג סעי' טז ד"ה ולפיכך שהביא דברי רעק"א שלפי תירוץ זה א"כ בקורה שרחבה ד' טפחים - שאז אינה צריכה שתהיה עבה כדי לקבל אריח, וכדלעיל יד ע"א, לכאורה יהיה כשר, כיון שאין לו שיעור בעוביו. אמנם הפמ"ג ס"ק ז כתב דגם לפי תירוץ זה פסול, כיון שאף אם ידבק כתיתי הקורה - לא תוכל הקורה לעמוד באויר, משא"כ לחי נדבק על הכותל, ע"ש).

ג. נשאר בקושיה (תוספות ר"ד).

ולכאורה לכל התירוצים עדיין יש להקשות הרי גם בלחי עכ"פ נהנה מאיסורי הנאה, ואיך מהני הלחי? ויש לומר דכיון דלהלכה לחי העומד מאליו הוי לחי, א"כ אע"פ דהוי איסורי הנאה הרי יש כאן סתימה בפועל, ולא נהנה בגוף המחיצה - לא חשיב הנאה מה שנהנה על ידה היתר טלטול (משמעות הירושלמי פ"ג ה"א [וע"ש בקרבן העדה ובשיירי קרבן]. תוספות רבנו פרץ [וע"ש במילואים סי' לז], קרן אורה, גאון יעקב, משנ"ב סי' שסג ס"ק כט בשם הבית מאיר).

ולהלכה, פסקו רוב הפוסקים שאשרה בלחי כשר ובקורה פסול (רמב"ם פ"ז מהל' שבת הי"ב, מגיד משנה שם שכן עיקר ודברי הראב"ד מן המתמיהין, רשב"א, ריטב"א, המאירי [וכתבו שאין הלכה כהמיקל בעירוב אלא לגבי דיני עירוב עצמו ולא לגבי מחיצות, וכעין מש"כ הגמ' להלן פא ע"ב], שו"ע סי' שסג סעי' ח, טז) ודלא כהראב"ד (שם).

'שתי סעודות לכולם...כגרוגרת לכל אחד ואחד' - יש אומרים ששיעור גרוגרת הוא שליש ביצה בקליפתה, וא"כ י"ח גרוגרות הן שיעור ו' ביצים בינוניות (רמב"ם פ"א מהל' עירובין ה"ט). ויש אומרים ששיעור גרוגרת הוא בין שליש ביצה לחצי ביצה, וא"כ י"ח גרוגרת הן לא פחות מח' ביצים (טור סי' תט, וע"ש בבית יוסף ובב"ח. וע"ע באריכות להגרי"א זילבר נר"ו בבירור הלכה מהדו"ק ח"ג סי' שסח וסי' תעה ומהדו"נ סי' שסח ומהדו"ל סי' תעה). והשו"ע (סי' שסח סעי' ג) הביא את דעה קמא בסתם ואת דעה שניה בשם יש אומרים, ולהלן (סי' תט סעי' ז) הביא רק את דעה קמא, ששיעור שתי סעודות הן ו' ביצים. וכתב המשנ"ב (סי' שסח ס"ק יב) דלכתחילה ינהג כדעה שניה, ובדיעבד יש לסמוך על דעה ראשונה (ובשעה"צ שם או' י-יא דכ"כ האחרונים). ושיעורים אלה, ח' ביצים הוו 464 סמ"ק לשיטת הגר"א ח נאה (58 סמ"ק ביצה גדולה עם קליפתה) ו-800 סמ"ק (כ-100 סמ"ק ביצה עם קליפתה) לשיטת החזו"א, ו' ביצים הוו 348 סמ"ק לשיטת הגר"א ח נאה ו-600 סמ"ק לשיטת החזו"א (בירור הלכה בכל ארבעת המקומות דלעיל [וע"ש מה שהאריך בענין היחס בין המשקל לנפח], נתיבות שבת פל"א סעי' יד הע' לח).

'כגרוגרת לכל אחד ואחד' - ואם באו לערב במשקין, דעת הראב"ד דבעינן רביעית לכל אחד ואחד, ושאר הראשונים (רמב"ם פ"א מהל' עירובין הי"א, רשב"א, ריטב"א ועוד) כתבו דדי בשיעור משקה הראוי לשתי סעודות, וביין הויין שתי רביעיות (כדלעיל כט ע"א לגבי עירובי תחומין).

'נתמעט האוכל...'- סיכום הסוגיא והמפרשים בס"ד.

	במין אחד רש"י: חוזר ומערב באותו מין רמב"ם: עירב בתחלה במין אחד	בשני מינים רש"י: חוזר ומערב במין אחר (וחזי כמערב לכתחילה [ריטב"א]) רמב"ם: עירב בתחילה בשני מינים
נתמטט	אין צריך להודיע	קושית הגמ' ותי' ראשון: צריך להודיע תי' שני בגמ': אין צריך להודיע
כלה	אין צריך להודיע	מערב משלהם מערב משלו רש"י, רבנו יהונתן, טוש"ע: א"צ להודיע ר"ח, רמב"ם, רשב"א: צריך להודיע [ועיי' יד בנימין עמ' תפט-תצא]

'נתמטטט' - כן הגירסא לפנינו, ופרש"י: כלה לגמרי [ועיי' תוספתא סופ"ו דב"מ 'מיטמוט זה איני יודע מהו', ובפתיחתא דאיכה רבתי סי' יג' רגל ממטמטה', וברמב"ם הל' שכנים פ"ח ה"ט 'כדי שלא יתמטט כותלי']. ויש גורסים 'נתמוטט' (רבנו חננאל, רשב"א, ריטב"א, מאירי. ועיי' דקדוקי סופרים דיש גורסין כן גם ברש"י).

'רבי יהושע אומר...' - והלכתא כוותיה, אע"פ שרבי אליעזר מיקל יותר ובעירוב הלכה כדברי המיקל, - שאני הכא דסוגיא דאמוראי להלן בגמרא קאי כרבי יהושע, ועוד דרבי אליעזר שמותי הוא (רבנו חננאל, רי"ף, רמב"ם, רשב"א, ריטב"א, מאירי ועוד).

'ככר כאיסר והוא שלם, מערבין בו' - הקשו הראשונים הרי צריך שיהיה בו מזון שתי סעודות! ותירצו בכמה אופנים:

א. כגון שיש הרבה ככרות כאיסר עד שיש בכולן שיעור מזון שתי סעודות, וקמ"ל דאע"פ שכל ככר הוא כל כך קטן כאיסר - מצטרפין (רש"י, רשב"א ומאירי [ועיי' בריטב"א שכתב רק: וצ"ע אם איסר דוקא. עכ"ל]. וכ"פ השו"ע סי' שסו סעי' ו דמהני עירוב המורכב מהרבה ככרות קטנות, שהעיקר שתהינה שלימות. ועיי' להלן דעת הרמ"א).

ב. רחבו הוא כאיסר בלבד אבל הוא עבה מאד (תוספות רבנו פרץ בתי' ראשון, וה"ה דאפשר לומר שהוא ארוך מאד).

ג. גודלו כככר של שתי סעודות, וכוונת המשנה ששוויו הוא כאיסר (תוספות רבנו פרץ בתי' שני [וה"ה כששה פחות מאיסר, וגוזמא נקט, דלהלכה עירוב משום דירה ומהני אף בפחות משו"פ, וכ"פ השו"ע סי' שסו סעי' ג]. ולפי שני התירושים האלה לא מהני צירוף ככרות, אלא כל אחד צריך לתת לצורך העירוב ככר אחד ושלם, וכן דעת הראב"ד פ"א מהל' עירובין ה"טז והמגיד משנה שם, וכ"פ הרמ"א שם בהגהה, וכתב דלכן נהגו לקבץ מכל בית ובית מעט קמח, ועושין חלה שלימה ומערבין בה, וכן המנהג פשוט בכל מדינות אלו. עכ"ד. ומנהג זה דקיבוץ קמח מכל השכנים מובא כבר בראשונים, ועיי' ברשב"א וריטב"א מה שדנו בזה. וכתב הביאור הלכה שם ד"ה ועושין, דאע"פ שכל אחד נותן קמח - אין מערבין בפרוסה, אפי' שלכאורה לא שייך טעמא דאיבה דלהלן, אבל עכ"פ כיון שכל אחד נתן חלקו - נכנסו בדין של נותני חלק בעירוב ואין מערבין בפרוסה, משא"כ מה דאיתא בראשונים ובטוש"ע סעי' ז דאם אחד מזכה לכולם, שאז הם לא נתנו כלל חלקם וודאי לא שייך כלל תקנתא דאיבה - יכול לערב בפרוסה. ע"כ [ועיי' נתיבות שבת פל"א סעי' יא הע' כט. וכן עיי' אור גדול על המשניות פ"ז מ"א דיש חולקים בכלל על הא דכשזכה לאחרים מותר לערב בפרוסה]. ועוד עיי' במשנ"ב שם ס"ק מה שהביא מחלוקת אחרונים אם השמש שמצטרף כל הקמחים ולא הספיקו או שנשתתירו צריך להתכוין לזכות בעצמו לכולם [או לזכות ע"י אדם אחר] או שאינו צריך, והמנהג שהשמש אופה מכל הקמחים פת גדולה והולך איתה לרב המקום שיזכה עבור כולם, ע"ש. ועיי' כה"ח שם ס"ק עא, ונתיבות שבת פל"א סעי' כד הע' סא).

ד. מזון שתי סעודות בעינין רק בשתופי מבואות, אבל בעירובי חצרות סגי בשיעור מועט (שיטת הרמב"ם בפיהמ"ש, וכמש"כ בדעתו המגיד משנה וכס"מ בפ"א מהל' עירובין ה"טז [וכ"כ מעשה רוקח שם], וכתב המגיד משנה שם דכן דעת הגאונים וכן עיקר. אמנם שיטת רש"י וראב"ד סוברים שדין עירובי חצרות כשתופי מבואות בזה, ובשניהם בעינין מזון שתי סעודות. ועיי' גאון יעקב, חזון איש סי' ק ס"ק ז, מהדיר על תוספות רבנו פרץ הע' 189).

דף פא

'שלימה אין, פרוסה לא' - יש אומרים דכל הסוגיא מדברת רק בעירובי חצרות, שאין מערבין אלא בפת, ולכן צריכה להיות שלימה, אבל שתופי מבואות שמותר לערב בכל דבר - ה"ה דשרי בפרוסה. ויש אומרים דגם בשתופי מבואות,